

Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің функционалдык сауаттылығын цифрлық құзырлық арқылы дамыту

Жеңіс Майса
Абай атындағы ҚазҰПУ
магистранты

Менің оқушыларым жаңа нәрсені менен үйренбейді,
олар жаңа нәрсені өздері ашады,
Менің міндетім - оларға өз идеяларын
ашуға және оны дамытуға көмектесу.

И.Г. Песталоцци

Ғылым мен техниканың қарыштап дамыған заманында мемлекеттің адами құндылығы қоғамның білімділігіне тәуелді екенін және құндылықтар жүйесінде білімді бәрінен биік қоятын ұлт қана табысқа жететінін жаһандық сын-тегеуріндер дәлелдеп келеді. Қазақстан Республикасының бірінші Президенті Н.Ә. Назарбаевтың бастамасымен «100 нақты қадам» Ұлттық жоспарындағы білім беру саласына қатысты 5 қадам адам капиталының сапасын көтеруге бағытталғаны баршаға мәлім. Соның ішінде 76-қадамда «12 жылдық білім беруді кезең-кезеңімен енгізу, функционалдык сауаттылықты дамыту үшін мектептегі оқыту стандарттарын жаңарту» бағамдықтары білім беру жүйесіне тың серпіліс әкелді [1].

Еліміздің білім беру жүйесінде әлемдік білім кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай функционалдык сауаттылықты қалыптастыру құзыреттіліктерін қамтитын білім беру мазмұнының жаңартылған моделіне көшу кезең-кезеңмен іске асырылуда. Жалпы білім беретін негізгі мектептерде болашақ бастауыш сынып мұғалімінің функционалдык сауаттылығын дамыту технологиясы бойынша ұстаздың – ана тілін қадірлейтін, қоғамдық мәнін түсінетін ұстаз қалыптастыру, сондай-ақ нормаларды сақтап, дұрыс қолдана білуге, еркін сөйлесуге және сауатты жазуға оқушыларды мұғалім дағдыландыруға үйрету қажет [2].

Қазіргі заман мұғалімі - ол үнемі табысқа ұмтылатын және өз оқушыларының табысқа жетуіне қабілетті кәсіби маман. Мұғалімнің функционалдык сауаттылығын дамыту технологиясын біз Стронгтің «Мектеп жұмысы мен оқушы жетістіктерін өрістетудегі негізгі тұлға – мұғалім» деген сөзімен түсіндірер едік. Себебі біздің алдымызда оқушыларымызды оқу мақсаты арқылы күтілетін нәтижеге жетелеу, болашақ өмірге және еңбек етуге тиісті деңгейде даярлап, олардың бойында тілдік және өмірлік маңызы бар адамзаттық дағдыларды қалыптастыру міндеті тұр. Олай болса функционалдык сауаттылық дегеніміз не ?

Функционалдык сауаттылық-бұл адам қызметінің барлық салаларында сауатты, білікті жұмыс істей білу қабілеті. Бүгінгі мектеп түлегі функционалдык сауатты, ықтималды ойлауы бар, яғни бейтаныс жағдайда тез шешім қабылдай алатын адам болуы керек. Сондықтан оқу процесіне оқыту мен тәрбиелеуді дараландыруды қамтамасыз етуге, оқушылардың дербестігін дамытуға, сондай-ақ денсаулықты сақтауға және нығайтуға жәрдемдесуге арналған инновациялық әдістемелер мен жаңа педагогикалық технологияларды енгізу қажеттілігі туындады. Функционалдык сауаттылықтың негізінде функционалды (семантикалық) оқу жатыр: ол әртүрлі түрде ұсынылған ақпаратты — мәтінді, фотосуретті, сөйлеуді, графиканы, иллюстрацияны, бейнені, схеманы және басқаларын алуға және түсінуге, онымен жұмыс істеуге, түсіндіруге, талдауға, салыстыруға көмектеседі. Онсыз функционалдык сауаттылықтың басқа түрлері — математикалық және қаржылық сауаттылық, креативті ойлау және жаһандық құзыреттілік — балаға қол жетімді болмайды, өйткені олардың әрқайсысы ақпаратпен жұмыс істеудің негізгі қабілетіне сүйенеді және бастауыш мектеп жасынан бастап функционалды оқуды дамыту маңызды. Бүгінгі таңда оқу сауаттылығы тұжырымдама ретінде күрделене түседі. Ол адамның оқу, жазу және сөйлеу қабілеті ретінде қарастырыла бастады. Бүгінгі оқушы сауаттылығы - бұл әртүрлі мәтіндік және визуалды форматтарда, соның ішінде цифрлық ортада (оқырман сауаттылығы + цифрлық сауаттылық) ойларды шығару, семантикалық хабарламалар жасау, ақпаратты қабылдау және құру мүмкіндігі. Оқушыға экранда, яғни экранда оқу үшін бірқатар тапсырмалар ұсынылады деп жоспарлануда. Баланы ақпаратпен жұмыс істеуге үйрету, оқуды үйрету-қазіргі мектептің маңызды міндеті. Қазіргі уақытта білім беру сапасын арттыру жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданбай мүмкін емес.

«Функционалдык сауаттылық бүгінгі күні — тұлғаның негізгі білімі», - деп Н.Ф. Виноградова айтса,

А. А. Леонтьев: «функционалдық сауатты адам-бұл адам қызметінің, қарым-қатынастың және әлеуметтік салалардағы өмірлік міндеттердің кең ауқымын шешу үшін өмір бойы үнемі алған барлық білімдерін, дағдылары мен дағдыларын пайдалана алатын адам қарым-қатынас» деп тұжырымдады. И.А. Колесникованың айтуынша, функционалдық сауаттылық: компьютерлік, функционалдық, әлеуметтік және т.б. сауаттылыққа үйрету; кәсіби оқыту – кәсіби дайындық, қайта даярлау, біліктілігін көтеру; жалпы мәдениеттілік – қызметіне байланысты емес қосымша білім алу[3].

В.Г. Онушкиннің, Е.И. Огаревтің көзқарастарын ескерсек, онда іс-әрекеттің нәтижелілігін қамтамасыз ететін функционалдық сауаттылық төрт компоненттен тұрады, олар: жалпы теориялық, арнайы және қолданбалы сипаттағы білім; істің маңызын және іс-әрекет үдерісіндегі шынайылықтың пәндік түсінігі; қойылған мақсатқа қажетті құралдарды таңдай алу іскерлігі және оның мазмұнына сәйкес қимылдау; тез икемді іс-әрекет ету дағдысы[4].

Біз түрлі ғалымдардың берген анықтамаларын зерттей отырып функционалды сауаттылыққа: ғылыми-жаратылыстану, ақпараттық, цифрлық, математикалық, оқу сауаттылығын қарастыруды таңдадық. Ғылыми-жаратылыстану сауаттылық – шынайы әлем, әдіснамалық білімді, ғылыми зерттеулер ретінде көрсетеді. Ақпараттық сауаттылық, түрлі тапсырмаларды шешуде компьютерлік технологияларды пайдалану, ақпаратпен жұмыс істей білу, ғаламтор, кітаптардан қажетті ақпаратты табу, іріктеу, тиімді іздеу, талдау және пайдалану болып есептеледі. Цифрлық сауаттылық - өмірдің барлық салаларында цифрлық технологияларды сенімді, тиімді қолдана білу қабілеттерінің жиынтығы және ақпараттық қоғамдағы қауіпсіздіктің негізі. Математикалық сауаттылық - терминдерді, жағдаяттарды қасиеттері бойынша суреттеу, есептеу; график пен кестеден мәліметтер алу; құралдарды қолдану; модельдеу, есептер шығару болса, оқу сауаттылығы – оқу барысында меңгерген білімдері мен дағдыларын өмірлік жағдайларда қолдана білу ептіліктерін бағалауға бағытталған [5].

Бастауыш білім беру жүйесінің негізгі мақсаты - бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру. Басты міндеті - білім алушыға ақпаратты жинау және жинақтау әдістерін, сондай-ақ оны түсіну, өңдеу және практикалық қолдану технологиясын меңгеруге көмектесу. Оқушылардың негізгі құзыреттіліктерін тиімді қалыптастыру үшін оқу міндеттерінің жүйесі қажет [6]. Оқушылардың негізгі құзыреттіліктерінің құрылымдық бірліктерін қалыптастыру бойынша оқу міндеттерінің жүйесі:

Құзыреттіліктің құрылымдық бірлігі	Құрылымдық бірлікті қалыптастыру бойынша әзірленген міндеттер
Оқушының мотивациялық талпыныстары мен құндылық бағдарларын қалыптастыру	Оқушының маңызды құндылық бағдарларын таңдауға көмектесетін, құндылықтар әлеміне енуіне ықпал ететін жағдайлар жасау.
Ақпаратты табуға және өңдеуге арналған жұмыс принциптерін, мүмкіндіктерін түсіну	1. Оқушыларда тапсырмаларды түрлері бойынша жіктеу қабілетін қалыптастыру, содан кейін оның негізгі сипаттамаларына байланысты белгілі бір орындау әдісін таңдау және талдау. 2. Қызметті жүзеге асырудың технологиялық тәсілінің мәнін түсінуді қалыптастыру. 3. Білім алушыларды цифрлық білім беру ресурстарының, ақпаратты өңдеу және сақтау әдістерінің ерекшеліктерімен таныстыру. 4. Білім алушылардың ақпараттық құралдармен (атап айтқанда, ақпараттық технологиялар көмегімен) жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру.
Қарым-қатынас дағдылары, қарым-қатынас жасау қабілеті	Білім алушыларда қарым-қатынастың әртүрлі формалары мен тәсілдерін (вербалды, вербалды емес) қалыптастыру.
Өз қызметін талдау қабілеті	Білім алушыларда ақпарат рефлексиясын жүзеге асыру, өзінің ақпараттық қызметін және оның нәтижелерін бағалау және талдау қабілетін қалыптастыру.

Функционалдық сауаттылық бастауыш мектептің әр пәнінің негізінде қалыптасады.

«Математика» оқу пәні арифметикалық есептеу дағдыларын қалыптастыруды, геометрия негіздерімен танысуды; жазықтықтағы заттардың орналасуын өз бетінше тану дағдысын қалыптастыруды және осы орналасуды тілдік құралдармен белгілеуді қамтиды. Балалардың логикалық ойлауын дамыту - бастауыш оқытудың маңызды міндеттерінің бірі. Логикалық ойлау белгілі бір ережелерге сәйкес пайымдауларды салыстыру, оқу материалын сәтті игерудің қажетті шарты. Логикалық ойлауды дамытудың негізгі жұмысы тапсырмамен жүргізілуі керек. Шынында да кез келген тапсырмада логикалық ойлауды дамыту үшін үлкен мүмкіндіктер

бар.

«Орыс тілі» оқу пәні оқушылардың функционалдық сауаттылығын меңгеруге бағытталған. Оқулықпен, сөздікпен жұмыс істеу дағдысын, уақытты бөлу дағдысын, жолдасының жұмысын тексеру дағдысын, қатені табу дағдысын, жұмыс сапасын ауызша бағалау дағдысын меңгереді.

«Дүниетану» оқу пәні интеграцияланған және жаратылыстану-ғылыми және әлеуметтік-гуманитарлық бағыттағы модульдерден тұрады, сондай-ақ тіршілік қауіпсіздігі негіздерін зерделеуді көздейді. Сабақта біз уақыт бойынша оқиғаларды тілдік құралдармен белгілеу дағдысын қолданамыз. Біз сабақты баланың денсаулықты адам өмірінің ең маңызды құндылығы ретінде тануын, физикалық денсаулығына қамқорлық жасау және өмір қауіпсіздігі ережелерін сақтау қабілетімен бекітеміз.

«Технология» оқу пәні оқушылардың өзіне-өзі қызмет көрсету дағдыларын, әртүрлі материалдарды қолмен өңдеу технологияларының дағдыларын игеруді, өзін-өзі тұлға ретінде тануды, өз мүмкіндіктері мен жеке шығармашылық ерекшеліктерін дамытуды көздейді[7].

Функционалдық сауаттылық бұрын жұмыс істейтін мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігінің мазмұнына енгізілмеген, себебі функционалдық сауаттылық тұжырымдамасының өзі толық анықталмаған, білім берудің қазіргі даму кезеңіндегі тұжырымдаманың түсінігі мен мазмұнындағы өзгерістер ескерілмеген; функционалдық сауаттылық мектеп практикасында интегралды жүйе ретінде қалыптаспайды, оқушылардың функционалдық сауаттылығының коммуникативтік, компьютерлік, экологиялық, экономикалық, құқықтық және т.б. компоненттерін қалыптастыруға тиісті көңіл бөлінбейді; мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігінің деңгейі жеткіліксіз. Біздің зерттеуіміз оқушының функционалдық сауаттылығын дамытудағы мұғалімнің цифрлық сауаттылығы негізінде кәсіби құзыреттілігін көтеру қажеттілігі мен педагогикалық теория мен практикада жеткіліксіз дамуы арасында қайшылықтарды шешу, оқушылардың функционалдық сауаттылығын олардың қоғамдағы сәтті әлеуметтенуі мен бейімделуінің шарты ретінде дамыту қажеттілігі мен мұғалімдердің бұл мәселені шешуге дайын еместігі арасындағы қажеттілігінен туындайды, сондықтан да ең алдымен бастауыш сынып оқушылары мен олардың ата-аналарына да ыңғайлы және түсінікті болатын цифрлық білім беру платформаларын табу міндеті қойылды. Солардың бірнешеуіне талдау жүргізсек:

CORE - білім беру материалдарын жобалау және оқушылардың білімін тексеру үшін жауап беретін онлайн платформа. Бұл оның сөзсіз артықшылығы болып табылады. Жасыратыны жоқ, көптеген білім

беру платформаларындағы барлық тапсырмалар мұғалімдердің өздеріне ұнай бермейді, өйткені олар сайттарда дайын түрде ұсынылған. Бірақ әр мұғалім сабақ дайындаған кезде өз оқушыларының білім деңгейін, дағдылары мен дағдыларын ескеруі керек. Сондықтан тапсырмалар әр сынып үшін «жеке» таңдалуы керек. Бұл платформа мұны жасауға мүмкіндік береді. CORE - да жұмыс істей отырып, оқушылардың қайсысы жаңа материалды үйреніп жатқанын және жаттығуларды кім жасап жатқанын көруге мүмкіндік туады.

LearningApps - интерактивті оқу материалдарын жасауға арналған өте қарапайым және ыңғайлы бағдарлама. Бұл конструктор әртүрлі пәндер бойынша интерактивті тапсырмаларды әзірлеуге және сабақтарда және сабақтан тыс жұмыстарда қолдануға арналған. LearningApps мұғалімнің өзі де, оқушы да жасаған интерактивті жаттығулар арқылы оқу процесін жеңілдетеді. Олар дайын шаблондарды қолдана алады, сонымен қатар өздері жасай алады. Ресурс оқушылар ойын түрінде өз білімдерін тексеріп, бекіте алады деп болжайды, бұл мотивацияны арттырады, ал оқушылар дұрыс жауап беруге, мұқият болуға тырысады.

Online Test Pad платформасы білім беру ресурстарын құрудың және соңғы уақыттан бастап қашықтықтан оқыту сабақтарының заманауи тегін, ыңғайлы, қолжетімді құралы болып табылады. Осы формалардың барлығын қолдану мұғалімге оқушыларды тексеріп қана қоймай, оларға сынақтарға, тест жұмыстарына жақсы дайындалуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, сабақта Online Test Pad пайдалану кез-келген тақырып бойынша материалды игеру деңгейін жедел тексеруге мүмкіндік береді. Сондай-ақ, осы онлайн платформаның арсеналында сабақтарда қолдануға болатын ғылымның әртүрлі салаларынан дайын тесттер бар. Бұл платформа мұғалімге мыналарды жасауға мүмкіндік береді: бір немесе бірнеше жауап нұсқаларын таңдайтын тест жасауға, жауапқа сан немесе мәтін енгізуге, бос орындарды толтыруға, сауалнамалар, кроссвордтар, логикалық ойындар, диалогтық тренажерлер.

Padlet - виртуалды тақта. Padlet қызметі веб-беттерді жылдам бірлесіп құруға арналған. Padlet - блог, ноутбук және онлайн файл алмасу платформасының гибриді. Қабырғаға жазбаларды, фотосуреттер мен бейнелерді, мәтіндерді, сыртқы ресурстарға сілтемелерді қоса аласыз. Менің ойымша, бұл виртуалды қабырғаларды құруға арналған ең эргономикалық қызмет, бірақ бұл оның функционалдығын төмендетпейді. Интерактивті онлайн тақтаны пайдалану қазіргі білім беру процесінің ажырамас бөлігі болып табылады.

Цифрлық білім беру ресурстарын құру және

пайдалану — бұл ойластырылған, қалыптасқан және пысықталған тәжірибе, және оны кез-келген педагог өз жұмысында қолдана алады.

Қорыта келгенде, «функционалдық сауаттылық» табысты оқытуың мәні – мұғалімдердің бойында ХХІ ғасырда өмірдің барлық саласында табысты болуы үшін қажетті кең ауқымды дағдыларды дарыту болып табылады. Жалпы мақаламызды қортындылай келе, бастауыш сынып мұғалімінің функционалдық сауаттылығын арттыру технологиясы бұл мұғалімнің жан-жақты даму.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. 100 нақты қадам. Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 20 мамырдағы бағдарламасы // Егемен Қазақстан, 20 мамыр, 2015 жыл № 92 (28570)
2. Мұғалімге арналған нұсқаулық. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2019 ж.
3. Колесникова И.А. Педагогические цивилизации

и их парадигмы // Педагогика, 1995. 84-89 с.

4. Онушкин В.Г. Традиции, нововведения и преемственность в образовании. // Традиции и современность в образовании. // Материалы научно-практической конференции, ч.1 / ред. В.Г.Онушкин. СПб., 1996 г. - 9-13 с.

5. Ш.А.Курманбаева, К.А.Тулентаева «Цифровой Казахстан: проблемы образовательной отрасли» // Егеменді Қазақстан. - 2018. - 3 қазан. – 20 б. 6. С.А. Крупник, В.В. Мацкевич. Функциональная грамотность. - М.: Педагогика, 2010. 7. Құрманалина Ш.Х. Электрондық әдістемелік жүйе қызметінің педагогикалық алғышарттары. Оқу құралы. – Алматы: Әлем, 2001. – 132 б.

6. <https://kk.inkomedyar.com/best-online-learning-platforms>

7. <https://infourok.ru/formirovaniefunkcionalnoj-gramotnosti-mladshih-shkolnikov-na-urokah-v-nachalnoj-shkole-5520295.htm>